

Jekino-Films is een vzw, erkend door het Ministerie van Cultuur, die de "betere" jeugdfilms distribueert en vertoont in scholen en Jekino-clubs, en die aan film- en beeldopvoeding doet.

In 1983-84 deed Jekino een marktonderzoek naar het gebruik van video en film in het lager onderwijs in Vlaanderen.

Guy Van Rompay was onderzoeksleider.

video en film in het lager onderwijs in vlaanderen

guy van rompay

1. Onderzoeksmethode

Wij hielden een enquête in 1200 lagere scholen (bijna 1/3 van het universum).

Voor de samenstelling van de steekproef werden alle Vlaamse en Brusselse gemeenten in rasters ondergebracht per provincie en naargelang het aantal inwoners (- 10 000, 10 tot 20 000, 20 tot 45 000, 45 tot 100 000, + 100 000). Op basis van het aantal scholen per raster bepaalden we het aandeel van elk raster in de steekproef. De gemeentes waar zou geenquêteerd worden, werden random getrokken aan de hand van een cumulatieve lijst van het aantal scholen per gemeente. Per getrokken gemeente enquêteerden we in principe 5 scholen, toevallig getrokken.

De ondervraging greep plaats eind '83 - begin '84 en verliep in twee fasen: eerst een telefonische enquête in alle scholen en daarna een mondelinge enquête in de scholen die beschikten over video.

Deze benadering leverde heel hoge antwoordpercentages op: 99,67 % voor de telefonische en 90,86 % voor de mondelinge enquête.

Het rapport werd neergelegd eind '84.

2. Onderzoeksresultaten

1. Beschikking over video

Omdat de proefenquête ons leerde dat nogal wat scholen een videorecorder gebruiken die niet van hen is, hanteerden we de omschrijving "beschikken over"

i.p.v. "bezitten". Het gaat hier dan ook over het aantal scholen dat "indien ze dat (zouden) wensen, in de theoretische mogelijkheid verkeert om gebruik te maken van een videorecorder". (zie Tabel 1)

Een onderzoek van de relaties tussen de variabelen leverde volgende conclusies op.

- Het onderwijsnet waartoe de school behoort, speelt een grote rol: relatief ge-

Tabel 1: percentage respondenten dat "JA" antwoordt op de vraag: "Hebt u in uw school de beschikking over een videorecorder?" (1)
N = 1196

VLAANDEREN	17,4
<i>onderwijsnet</i>	
vrij onderwijs	13,9
gemeente-onderwijs	19,3
rijksonderwijs	27,0
<i>provincie</i>	
Limburg	11,0
West-Vlaanderen	16,3
Brabant	18,1
Oost-Vlaanderen	18,3
Antwerpen	21,0
<i>gemeentegrootte</i>	
kleine dorpen (- 10 000 inw.)	9,0
middelgrote dorpen (10 - 20 000 inw.)	15,4
grote dorpen/kleine steden (20 - 45 000 inw.)	14,3
middelgrote steden (45 - 100 000 inw.)	27,8
grote steden (+ 100 000 inw.)	56,4
<i>schoolgrootte</i>	
scholen met - 150 leerlingen	11,6
scholen met 150 en meer leerlingen	27,1

(1) De percentages uit deze tabel zijn per afzonderlijke eenheid = 100% berekend.

zien staat het grootste aantal recorders duidelijk in het rijksonderwijs en het kleinste aantal in het vrij onderwijs. De penetratie in het gemeente-onderwijs is sterk onderhevig aan plaatselijke invloeden: in sommige streken of gemeenten beschikken zeer veel scholen over recorders (bv. Antwerpen), in andere streken of gemeenten is de penetratie van recorders in de scholen eerder klein (bv. Brussel).

- Het kenmerk "provincie" speelt helemaal geen rol. Zo heeft bv. het lage aantal recorders in Limburg alles te maken met het zeer hoge aantal vrije scholen in die provincie.

- De gemeentegrootte heeft een beperkte invloed: het grote verschil tussen grootstad en kleine dorpen houdt stand, maar daartussen ligt de videopenetratie vrijwel gelijk. Als er toch verschillen zijn, worden die veroorzaakt door het feit dat het aantal leerlingen op school stijgt met het aantal inwoners in de gemeente.

- Het aantal leerlingen op school heeft een grote invloed: hoe groter de school, hoe meer kans op een recorder.

De meeste scholen die niet beschikken over een videorecorder wijzen op het financiële aspect als de belangrijkste oorzaak daarvoor.

(zie Tabel 2)

21 % van de scholen denkt in de toekomst wel over een recorder te kunnen beschikken, 12 % weet het niet en 67 % verwacht nooit video. De geconstateerde verschillen naargelang onderwijsnet, schoolgrootte en gemeentegrootte zouden stand houden.

Een derde van de scholen redt het nog met een oude VCR-recorder, die al lang niet meer van de productieband rolt. Evenveel scholen maken gebruik van VHS.

De vele VCR's geven aan dat video al een tijdje in de scholen gekend is.

2. Gebruik van video

Indien we het aankoopjaar als criterium nemen, blijkt video goed ingeburgerd in de lagere scholen: bijna de helft van de recorders staat al van voor 1980 ter beschikking. Toch draaien de recorders niet veel.

10 % van diegenen die beschikken over een video verklaart de recorder nog nooit gebruikt te hebben. Van de resterende 90% heeft 22 % de recorder de laatste drie maand niet gebruikt. Van het restant

Tabel 2: "Kunt u de hoofdrede opnoemen waarom u niet over een videorecorder beschikt?"

In percentages. N = 1105

	VRIJ	RIJK	GEMEENTE
financiële reden	73,4	64,1	72,8
school te klein/onvoldoende leerlingen	2,7	7,0	1,2
aangevraagd, maar (nog ?) niet gekregen	0,2	6,4	2,0
niet nuttig voor het lager onderwijs	6,1	2,6	2,1
andere	17,6	19,9	21,9
Totaal	100,0	100,0	100,0

Tabel 3: "Gemiddeld gebruik van de videorecorder in uren/week, naargelang de school, al dan niet zelf eigenaar is van de videorecorder."

In percentages

N = 181

gebruik videorecorder in uren/week	scholen die GEEN eigenaar zijn van de recorder	scholen die WEL eigenaar zijn van de recorder
niet gebruikt	20,2	6,4
- 1 uur	49,4	36,4
1 - 2 uur	17,7	20,9
2 - 3 uur	2,5	19,1
3 - 4 uur	3,8	6,4
4 - 6 uur	2,5	8,2
6 - 10 uur	2,6	2,6
+ 10 uur	1,3	-
Totaal	100,0	100,0

verklaart nog eens 10 % niet elke maand de video in te schakelen.

Als we de toch al zeer lage norm "tenminste één keer per maand" hanteren voor wat we zouden kunnen noemen een basisgebruik van video, dan betekent dit, dat in totaal 90 % van de Vlaamse lagere scholen zelden of nooit gebruik maakt van video.

De redenen voor het niet gebruiken van aanwezige recorders zijn gevarieerd en gaan van "afwezigheid van een TV-toestel" (!) via "geen behoefte aan" tot "de recorder is kapot" en "de recorder is gestolen".

Maar de hoofdrede zit in het onderscheid tussen "bezitten" en "beschikken over". Van het - reeds gering - aantal

scholen dat beschikt over een recorder, is maar 60 % ook eigenaar van die recorder. De andere 40 % gebruikt meestal de recorder van een andere schoolgroep. Vooral de vrije scholen verkeren in dat geval. De invloed van die omstandigheid is duidelijk. (zie Tabel 3)

Nog andere variabelen spelen een rol in het overigens bescheiden aantal uren dat van de recorder gebruik wordt gemaakt.

- De Betamax-toestellen worden relatief het meest gebruikt, VHS het minst. Er is geen verband met het (verouderde) VCR-systeem.

- De recorders draaien het vaakst in het gemeente-onderwijs, het minst vaak in het rijksonderwijs.

Met het kenmerk "vrij onderwijs" is er geen verband.

- Er is een licht positief verband tussen het aantal uren dat de recorder per week draait en het aantal leerlingen op school: hoe groter de school, hoe meer uren van de recorder gebruik wordt gemaakt.

- Scholen die behalve over één videorecorder nog over andere video-apparatuur beschikken (meerdere recorders, kamera) gebruiken veel meer video.

Waarvoor wordt de videorecorder gebruikt?

We vroegen naar de laatste drie programma's die opgenomen werden. (zie Tabel 4)

Binnen de uitgesproken voorkeur voor programma's van de omroepen (slechts 3,6% van de laatst opgenomen programma's zijn eigen programma's) gaat de interesse vooral uit naar schooltelevisie. Als we de respondenten die "weet niet" antwoorden, buiten beschouwing laten, dan blijkt 84,6 % van de laatste drie programma's uitzendingen van schooltelevisie te zijn.

Het zijn ook vooral die schooltelevisieuitzendingen die vertoond worden aan de leerlingen (twee derde van de opgenomen programma's draait 2 of 3 keer en de meeste programma's worden ook be- waard).

Dat ook andere programma-genres didactisch dienst kunnen doen, wordt klaarblijkelijk niet zo onderkend. Voorbespeelde cassettes bv. zijn allesbehalve een vertrouwd gegeven.

Tabel 5: "Hebt u al gebruik gemaakt van voorbespeelde cassettes?"

	%
ja	30,1
neen	69,9

Van die 30,1% heeft bovendien de helft nog geen jeugdfilm op cassette gehoord, o.a. omdat dit "niet didactisch" zou zijn. In de toekomst zouden voorbespeelde cassettes wel meer in zwang kunnen ra-

Tabel 4: "Welke zijn de laatste drie programma's die u hebt opgenomen of laten opnemen?"

	abs.	%
weet niet	102	20,5
schooltelevisie	337	67,7
andere jeugdprogramma's van TV	24	4,8
andere tv-programma's	17	3,4
eigen opnames (schoolfeest, bosklassen, toneel, Sinterklaas,...)	18	3,6
Totaal	498	100,0

ken. 70,7% van diegenen, die op dit ogenblik geen voorbespeelde cassettes gebruiken, zou daar in de toekomst verandering in brengen. Driekwart van hen verklaart in voorkomend geval ook gebruik te maken van een geschikt aanbod van jeugdfilms op video.

Ook een andere vaststelling duidt op een mogelijke verschuiving in het bestaande, vrij beperkte gebruikspatroon. Er bestaat immers een duidelijk positief verband tussen het bezit van een "oude" recorder en open-netopnames. Scholen die na 1980 een recorder in gebruik namen, maken relatief meer gebruik van andere programma's dan open netuitzendingen.

3. Filmgebruik

Bij de 189 respondenten van de mondelinge enquête peilden we naar het gebruik van film op school.

Tabel 6: "Projecteert u wel eens speelfilms op school?"

	%
ja	58,2
neen	41,8

Ondanks zijn respectabele leeftijd schijnt het medium film toch nog niet helemaal ingeburgerd te zijn in het lager onderwijs. Ook het aantal films dat per jaar in die 58 % van de scholen vertoond wordt, blijkt vrij gering.

Tabel 7: "Hoeveel films projecteert u gemiddeld per jaar?"

	%
1 tot 2 films	51,8
3 tot 4 films	30,9
5 tot 6 films	4,5
7 tot 8 films	2,7
+ 8 films	10,0

Meer dan 80 % van degenen die projecteren, houdt het bij 1 tot 4 films, wat ongeveer neerkomt op één vertoning per trimester.

De respondenten die géén films projecteren, geven daarvoor uiteenlopende redenen op. Een aantal beschikt niet over de vereiste accommodatie (projector, scherm, te verduisteren zaal).

Anderen gaan buiten de school naar filmvertoningen. De meesten halen redenen aan als een gebrek aan interesse (van directie en/of leerkrachten), tijd of geld. Sommigen vinden dat film geen plaats heeft in het schoolprogramma. We noeterden terzake uitspraken als "'t is hier geen cinema" of "de school is er om iets te léren".

Die citaten zijn significant voor een wijd verspreide houding tegenover film.

Men beschouwt film vooral als ontspanning, en als niets meer.

Het aantal geprojecteerde films en het tijdstip (één op het einde van het trimes-

ter als een soort beloning) wijzen daar al op. Ook de titels van de geprojecteerde films geven dit aan. "Films van Walt Disney", "tekenfilms" en "ontspanningsfilms" scoren het hoogst. Daarna volgen een aantal met name genoemde kaskrakers. De redenen waarom men voor een bepaalde film opteert, geven aan dat overwegingen i.v.m. de kwaliteiten van de film als beeldcommunicatiemiddel maar een geringe rol spelen.

Tabel 8: "Welke was de hoofdoorzaking om uitgerekend dié film te vertonen?"

	%
weet niet	5,8
ontspannend, plezierig	21,7
omdat hij beschikbaar was	21,7
geschikt voor alle leerjaren	10,8
kinderen hadden erom gevraagd	5,0
ging over mens-dier-natuur	5,0
was een Disney-film	5,0
beloning na examens, een actie	5,0
morele/didactische inhoud	4,2
goede kritiek gelezen/gehoord	2,5
aangepast aan kinderen	1,7
goedkoop	1,6
andere	10,0
Totaal	100,0

Ook de evaluatie achteraf van de betrokken films is in overwegende mate positief, op grond van overwegingen als "het was een plezierige film" of "de kinderen vonden de film ontspannend".

4. Film en video

Film en video schijnen op de scholen nogal een gescheiden leven te leiden: video beschouwt men eerder als een didactisch middel, film als een ontspanningsmedium. Ook de volgende drie tabellen tonen dit duidelijk aan. (zie Tabel 9)

Bij video gaat men er duidelijker van uit dat er een verschil is tussen bv. 6- en 12-jarigen. Men gaat zorgvuldiger te werk bij het selecteren van het publiek. Bij de filmprojectie heerst eerder de neiging

van "het is maar ontspanning, dus is het voor iedereen geschikt". (zie Tabel 10)

Video wordt veel meer in de lesuren ingepast. (zie Tabel 11)

De verschillen tussen film en video zijn hier wel zeer duidelijk.

Beïnvloeden film en video elkaar ook? Sommige gegevens wijzen in die richting. Zo stelden we bij de scholen die zowel film als video gebruiken een duidelijk positief verband vast tussen het aantal geprojecteerde films en het aantal uren dat de videorecorder gemiddeld wekelijks draait: hoe meer 16 mm-films vertoond worden, hoe meer gebruik wordt gemaakt van video. Misschien zijn deze scholen door hun filmtraditie al meer vertrouwd met AV-media, en zetten zij vlugger de stap naar een nieuw medium. Minder prettig is dan weer dat 17 % verklaart minder films te projecteren sinds de invoering van video. Niemand draait méér films.

Op het niveau van de "beschikbaarheid" over film en video, schijnt er dan weer géén wisselwerking te zijn. Video is het best ingeplant in de rijksscholen en het minst in de vrije scholen, terwijl bij film de kaarten omgekeerd liggen: relatief zijn er veel meer vrije scholen die films projecteren (2 op 3) dan rijks- en gemeentescholen (1 op 2).

Grosso modo evalueren de respondenten video positiever dan film. De scheiding didactiek-ontspanning zal daarbij allicht zwaar doorwegen.

Tabel 12: Aantal respondenten dat in een lijst van 8 positieve kenmerken van film resp. video, als belangrijkste drie kenmerken film- resp. videokenmerken aanduidt. In percentages. N = 168

noemen enkel videokenmerken	52,4
noemen enkel filmkenmerken	8,9
noemen een combinatie van film- en videokenmerken	38,7

Tabel 9: Leerjaren waarin de films geprojecteerd worden, resp. de videoprogramma's vertoond. In percentages.

	film	video
weet niet	5,4	1,2
alle leerjaren	81,9	54,2
3e, 4e, 5e, 6e	5,4	10,9
4e, 5e, 6e	-	7,2
5e, 6e	1,9	14,5
6e	-	4,2
andere	5,4	7,8
Totaal	100,0	100,0

Tabel 10: "Worden de film- respectievelijk de videoprogramma's tijdens de lesuren vertoond?" In percentages

	film	video
altijd	73,7	84,9
meestal	3,7	12,0
de helft	0,9	-
soms	3,7	1,2
nooit	18,0	1,8
Totaal	100,0	100,0

Tabel 11: "Zijn er begeleidend activiteiten bij de film- resp. videovertoningen?" In percentages

	film	video
altijd	27,8	85,5
meestal	9,2	10,3
soms	17,6	1,8
nooit	45,4	2,4
Totaal	100,0	100,0

3. Besluit

Kwantitatief en kwalitatief zijn film en video de kinderschoenen niet ontgroeid in het lager onderwijs in Vlaanderen.

Twee vijfde van de scholen draait nooit films. Het ziet er niet naar uit dat daar verandering in komt. 9/10 kent video nauwelijks of niet en in de toekomst zit er maar een bescheiden verbetering in.

Hoewel video weinig gebruikt wordt onderkent men wel de didactische mogelijkheden van het medium. Men interpreteert die mogelijkheden echter vrij eng, waardoor men niet veel verder komt dan een zeer initieel gebruik: "in uitgesteld relais" naar schoolTV-uitzendingen kijken. Speelfilm als didactisch middel is zo goed als onbekend, laat staan dat men nog een stapje verder zou zetten in de richting van de AV-media als didactisch doel. Het lager onderwijs lijkt ons nochtans een uitstekend platform om een eerste aanzet te bieden tot inzicht in de taal van AV-beelden. Kunnen omgaan met beelden is vandaag de dag geen overbodige luxe.

Tot nader order echter zal de jeugd het in de huidige (omgekeerde) beeldenstorm zonder hun onderwijzers moeten stellen.

Nota

Het volledige onderzoeksrapport (300 p.) is te bestellen bij Jekino-Films

Dupontstraat 82
1030 Brussel
02/219.48.96.

Als het om boeken gaat ...

Standaard Boekhandel

ALGEMENE EN WETENSCHAPPELIJKE BOEKHANDEL

NAAMSESTRAAT 57
LEUVEN 016/23 98 21